

dr. Miskó Judit*:

Még pontosabban kell kiszámítani a bankok piaci kockázatait

A hitelintézetek piaci kockázataira vonatkozó szabályrendszer jelentős változásokon esett át az utóbbi időszakban. A fő cél a szavatolótőke-követelmények számszerűsítésére széles körben alkalmazott sztenderd módszertan kockázatérzékenyebbé tétele, a belső modellen alapuló számítási módszernél egy új kockázati mérték bevezetése, s a kereskedési és a banki könyv szigorúbb elhatárolása. Még fontosabb a szavatolótőke-követelmény számítására szolgáló módszerek megváltozása, amelyeket – a megfelelő felkészülés érdekében – először csak adatszolgáltatás céljára kell alkalmazniuk a hitelintézeteknek.

A hitelintézetek fő kockázatai között tartjuk számon a hitelkockázat és a működési kockázat mellett a piaci kockázatot is. Bár a piaci kockázatok tőkekövetelménye jellemzően az 1. pilléres, szabályozói szavatolótőke-követelmények kisebb hányadát, így az Európai Bankhatóság (EBA) által közzétett felügyeleti nyilvánosságra hozatali adatok alapján, az európai uniós hitelintézetek esetében [átlagosan 2%-át](#), az MNB által a hitelintézetek prudenciális adatairól közzétett sajtóközlemény alapján a hazai hitelintézetek esetében [körülbelül 1%-át](#) teszi ki. Megemlítendő, hogy a hazai hitelintézetek piaci jellegű kockázatai tekintetében a banki könyvi kamatláb kockázat a legjelentősebb, amely a 2. pillérben, a felügyeleti többlet-tőkekövetelmény által kerül megragadásra, így az 1. pillérre vonatkozó fenti arányszámban nem jelenik meg.

A bemutatott arányszámok alacsonyak, ugyanakkor a piaci kockázat egyedi esetekben olyan jelentős lehet, amely a bank működését is veszélyeztetheti. Ezért a kapcsolódó szabályrendszer rendkívül komplex, megértése és nyomonkövetése időigényes, de elengedhetetlen. Emlékeztet, hogy 1995-ben – a működési kockázatkezelési hiányosságok mellett – a piaci kockázatok elégtelen kezelése is okozta az egyik legrégebbi múltra visszatekintő angol kereskedelmi bank, a Barings csődjét.

Keretes:

Piaci kockázat alatt a pénzügyi piacokon kereskedett eszközök, így például részvények, kötvények, devizák, valamint árucikkek piaci árfolyamának változásából adódó értékváltozás kockázatát értjük. Ez érinti a hitelintézetek által kereskedési céllal tartott eszközöket is. A hitelintézetek a kereskedési céllal tartott eszközeiket a kereskedési könyvben tartják nyilván, míg a hagyományos banktevékenységet, így például hiteleket, betéteket nem kereskedési könyvi tételeknek vagy banki könyvi tételeknek nevezzük.

Hogyan számoljunk?

A piaci kockázatokra vonatkozó első nemzetközi szabályozás 1996-ban jelent meg, amikor a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS) az alapvetően hitelkockázati fókuszú Bazel I ajánlásokat kiegészítette a piaci kockázatok fedezéséhez szükséges tőkekövetelmény meghatározására vonatkozó előírásokkal. A szabályozó két megközelítést tett lehetővé a piaci kockázatok tőkekövetelményének kiszámítására. Az egyik a különböző eszköztípusokra a szabályozó által meghatározott, egyszerűen alkalmazható sztenderd módszer, a másik a felügyelet engedélyéhez kötött, kockázatosított érték (VaR) meghatározásán alapuló belső modell használata. A kockázatosított érték egy olyan mérőszám, amely alkalmas az eszközök piaci kockázatának megragadására, hiszen azt mutatja meg, hogy adott valószínűség mellett, meghatározott időintervallum alatt várhatóan mekkora az a maximális veszteség, amelyet a portfóliónkon elszenvedhetünk.

Az 1. pilléres szabályozói tőkekövetelmény kiszámítására a hitelintézetek legnagyobb hányada sztenderd módszert alkalmaz. Ez a számítás egyszerűségére, valamint a belső modellek által eredményezett magasabb tőkekövetelményre vezethető vissza. 2019-ben az EBA által közzétett felügyeleti nyilvánosságra hozatali adatok egyszerű átlaga alapján az európai uniós hitelintézetek 88%-a használta a sztenderd módszert. A hitelintézeti kockázatkezelésben szerepet kap ugyanakkor a kockázatot értéken alapuló megközelítés is, a hitelintézetek a tőke megfelelés belső értékelési eljárásának (ICAAP) keretein belül alkalmaznak VaR modelleket a piaci kockázattal érintett instrumentumok kockázatának felmérésére. Az ICAAP-ben a VaR modellek használata hasonlóan elterjedt, mint a sztenderd módszer alkalmazása a szabályozói tőkekövetelmény kiszámítása során.

A számítás módszereinek újításai

A piaci kockázat szavatoló tőke követelményének számítására vonatkozó módszerek kapcsán számos hiányosságra derült fény. Ezek kezelése érdekében a BCBS 2012-ben kezdeményezte a kereskedési könyvi szabályozás alapvető felülvizsgálatát (FRTB). A 2019 januárjában véglegesített FRTB fő céljai között szerepelt a kereskedési és a banki könyv szigorúbb elhatárolása, a sztenderd módszer kockázatérzékenyebbé tétele, valamint a belső modellek tekintetében egy új, a VaR hiányosságait orvosoló kockázati mérőszám bevezetése. Az FRTB keretében kidolgozott új módszerek hozzájárulnak ahhoz, hogy a bankok piaci kockázati tőkekövetelménye jobban igazodjon a vállalt kockázatok valós szintjéhez, növelve stresszhelyzeti ellenálló képességüket.

Az FRTB alapulvételével felülvizsgálták az Európai Unióban közvetlenül hatályos tőkekövetelmény rendelet (CRR) piaci kockázatok szabályozásáról szóló rendelkezéseit is, így bekerült a CRR-be az alternatív sztenderd módszer és az alternatív belső modellen alapuló módszer. A kapcsolódó részletszabályokat a CRR mellett, [az EBA által kidolgozott szabályozás- és végrehajtás technikai rendeletek, valamint iránymutatások](#) tartalmazzák.

A bankok által széleskörben alkalmazott sztenderd módszer megújítása során az elsődleges cél a kockázatérzékenység növelése volt. Az új módszer alapján meghatározott tőkekövetelmény három fő komponensből áll. Az érzékenységen alapuló követelmény az egyes kockázati tényezők, mint például a devizaárfolyamok, a kamatlábak vagy a részvényárfolyamok megváltozásának hatását hivatott megragadni. A nemteljesítési kockázattal kapcsolatos követelményt a hitelviszonyt vagy tulajdoni részesedést megtestesítő instrumentumokra, valamint az ezeket alapul vevő származtatott ügyletekre szükséges kiszámolni. A fennmaradó kockázatokkal kapcsolatos követelményt pedig összetett opciós termékek esetében, valamint akkor szükséges alkalmazni, ha egy instrumentum alapul szolgáló eszköze valamilyen egzotikus instrumentum, például kibocsátási jogok vagy természeti katasztrófák.

A [BCBS által végzett előzetes felmérés](#) alapján az új módszer szerint számított tőkekövetelmény közel kétharmadát az első komponens, azaz az érzékenységen alapuló követelmény, körülbelül egyharmadát pedig a nemteljesítési kockázatra vonatkozó követelmény teszi ki.

A belső modellek használatán alapuló módszer tekintetében az egyik jelentős változás, hogy az alternatív belső modellen alapuló módszer a VaR helyett új kockázati mérőszámot (ES) vezet be. A VaR ugyanis nem alkalmas a szélsőséges veszteségkimenetek becslésére, míg az ES képes megmutatni a VaR-on túli veszteségek várható értékét. Emellett az ES nem sérti a szubadditivitás követelményét, így nem fordulhat elő olyan eset, hogy a portfólió egészére végzett számítás nagyobb várható veszteséget eredményez, mint a portfólió egyes elemei kockázatának összege.

Figyelemmel arra, hogy az új módszerek koncepcionális újítást jelentenek, fel kell mérni a bevezetésük következményeit és a tőkekövetelményre gyakorolt hatásukat. Ennek érdekében az érintett hitelintézeteknek az új módszereket először csak adatszolgáltatás céljára kell alkalmazniuk, a piaci kockázat szavatoló-tőke-követelményét továbbra is a jelenleg hatályos módszerek szerint kell teljesíteni. Az alternatív sztenderd módszer szerinti számításokkal kapcsolatos adatszolgáltatás részletszabályait és az egységes adatszolgáltatási táblákat [az EU Bizottság végrehajtási rendelete](#) tartalmazza, amely 2021. október 5-től alkalmazandó.

Az új, alternatív sztenderd módszer szerinti adatszolgáltatást sem kell azonban minden intézménynek teljesítenie. A CRR előírásai szerint azon intézményeknek, amelyek esetében a piaci kockázatnak kitett mérleg szerinti és mérlegen kívüli üzleti tevékenység nagysága nem haladja meg sem az intézmény összes eszközének 10%-át, sem az 500 millió eurót, nem szükséges adatot szolgáltatniuk az alternatív sztenderd módszer szerinti számítások eredményeiről. Ezen intézményeknek csak az említett két küszöbértéket kell majd monitorozniuk a végrehajtási rendeletben foglalt adatszolgáltatási táblák kitöltésével. A mentességi küszöböt teljesítő intézmények mellett a kisméretű kereskedési könyvvel rendelkező intézmények is mentesülnek majd az adatszolgáltatási kötelezettség alól.

Ezenkívül azon intézményeknek, amelyek számára engedélyezik, hogy az alternatív belső modellen alapuló módszert alkalmazzák, az alternatív sztenderd módszer szerinti számítások eredménye mellett az alternatív belső modellen alapuló módszer szerinti számítások eredményeiről is adatot kell szolgáltatniuk. E követelmény azonban legkorábban 2024-ben léphet életbe. A hazai intézmények viszont nem alkalmaznak belső modelleket a piaci kockázat 1. pilléres, szabályozói tőkekövetelményének számszerűsítése során, így a belső modellek szabályozásának változása csak korlátozottabb mértékben hat majd rájuk.

A kereskedési és a banki könyv elkülönítése

A tőkekövetelmény számítás módszertanának változása mellett a BCBS javaslatot tett a kereskedési könyvi és a banki könyvi tevékenység szigorúbb elkülönítésére is. A megfelelő elkülönítés azért szükséges, mert a kereskedési és a banki könyv egyértelmű elkülönítésének hiánya szabályozási arbitrázst tesz lehetővé azáltal, hogy a pozíciók átsorolásával bizonyos esetekben a szavatoló tőke követelmény csökkentése érhető el.

A CRR 2023. június 28-tól alkalmazandó új előírásainak megfelelően a hitelintézeteknek világos szabályzatokkal kell rendelkezniük arról, hogy milyen rendkívüli körülmények indokolhatják a pozíciók kereskedési könyv és banki könyv közötti átsorolását. Az intézményeknek igazolniuk kell a felügyelet számára, hogy az átsorolást rendkívüli körülmény indokolta. A rendkívüli körülményekre vonatkozó további iránymutatásokat az EBA fogja elkészíteni.

Kisméretű kereskedési könyvvel rendelkező hitelintézetek

2021. június 28-tól változott továbbá a kisméretű kereskedési könyvi tevékenység megállapításának határértéke is. A kisméretű kereskedési könyvhöz kapcsolódó szavatoló tőke számítási eltérések alkalmazásának feltétele az lesz, hogy az intézmény mérleg szerinti és mérlegen kívüli kereskedési könyvi tevékenységének nagysága ne haladja meg sem összes eszközének 5%-át, sem az 50 millió eurót. A határérték lazítása következtében több intézmény számára áll majd nyitva a lehetőség, hogy lényegesen egyszerűbben, a hitelkockázati keretrendszer szerint számítsa ki a tőkekövetelményt a kereskedési könyvi pozíciói vonatkozásában. A küszöbértékeknek való megfelelést a hitelintézeteknek havonta szükséges értékelniük.

Össességében a legszámottevőbb hatást a szavatolótőke-követelmény számítására szolgáló módszerek változása eredményezi, még akkor is, ha ezek egyelőre csak adatszolgáltatási célra alkalmazandók. Az adatszolgáltatási kötelezettséggel érintett intézményeknél az informatikai és információs rendszerek fejlesztése szükséges ahhoz, hogy az új, alternatív sztenderd módszer szerinti követelményeket is megfelelően számszerűsíteni tudják. Emellett minden intézmény vonatkozásában – az adatszolgáltatás alól mentességet élvezők esetében is – figyelemmel kell kísérni a mentességi küszöbök alakulását.

Ugyanakkor belátható, hogy a sztenderd módszer alkalmazásának népszerűsége feltétlenül megköveteli, hogy a módszer megfelelően kockázatérzékeny legyen. A kockázatérzékenység hiánya ugyanis a valós kockázatok alulbecslését eredményezheti. A kockázatérzékenység növelése miatt a módszerek egyre összetettebbé válnak. Ez azonban kétségtelenül a potenciális stresszhelyzetekre való jobb felkészülést, a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának növelését, és az azzal szembeni közbizalom erősítését szolgálja.

** A szerző a Magyar Nemzeti Bank vezető szabályozási szakértője*

„Szerkesztett formában megjelent a Portfólió.hu oldalon 2021. július 26-án.”